29/05/2023

Η Άλωση της Κωνσταντινουπόλεως και το Οικουμενικό Πατριαρχείο

/ Γνώμες

Του Μιχαήλ Γ. Τρίτου, Καθηγητού Α.Π.Θ.

πρώην Κοσμήτορος της Θεολογικής Σχολής

Πέρασαν 570 χρόνια από την αποφράδα εκείνη ημέρα της 29ης Μαΐου 1453, κατά την οποία “κρίμασιν οις οίδε Κύριος” η Πόλις εάλω….. Έσβησε “ο οφθαλμός της οικουμένης, το παγκόσμιον άκουσμα, το υπερκόσμιον θέαμα, ο ποδηγός της Ορθοδοξίας, του λόγου το μέλημα και του καλού παντός ενδιαίτημα”. Η Ρωμανία πάρθεν. Η Κωνσταντινούπολη έγινε Ιστανμπούλ και η Αγία Σοφία τζαμί.

Η άλωση της Κωνσταντινουπόλεως είναι μία οριακή ημερομηνία στην παγκόσμια ιστορία του ανθρωπίνου γένους και του πνευματικού πολιτισμού της Οικουμένης. Όπως γράφει ο Σλουμπερζέ, είναι ένα από τα μεγαλύτερα συμβάντα

της ιστορίας του κόσμου με τεράστια επίδραση στα πεπρωμένα της Ευρώπης. Με αυτή τερματίζεται η οικουμενική αποστολή του Βυζαντίου, υποχωρεί ο πολιτισμός που δημιούργησε ο βυζαντινός συγκρητισμός, βυθίζονται στο σκοτάδι οι λαοί τους οποίους το Βυζάντιο χειραγώγησε στην εθνική τους σταδιοδρομία. **Ο αείμνηστος ακαδημαϊκός Διονύσιος Ζακυνθηνός** επισημαίνει "διά της καταλύσεως των τελευταίων λειψάνων της ρωμαϊκής κρατικής παραδόσεως, αφανίζεται και η ιδέα της οικουμενικής μοναρχίας. Επί των ερειπίων του μεσαιωνικού κόσμου οικοδομούνται νέαι εθνικαί μοναρχίαι, εγκαινιάζονται δε νέαι πολιτικοί προσανατολισμοί και νέα πολιτικά συστήματα, επικρατούν συν τω χρόνω νέα πνευματικαί αναζητήσεις και τάσεις".

Η άλωση του 1453 ήταν κάτι το φυσικό και αναμενόμενο από καιρό. Η πραγματική όμως άλωση πρέπει να αναζητηθεί στην Φραγκοκρατία, που διέλυσε την πολιτική και οικονομική ενότητα της αυτοκρατορίας. **Ο Άγγλος ιστορικός Άρνολντ Τόϋμπυ** στο μνημειώδες έργο του "Σπουδή της ιστορίας" γράφει: "Οι Μωαμεθανοί Τούρκοι έδωσαν μόνο το τελειωτικόν κτύπημα εις μίαν κοινωνίαν, η οποία είχε ήδη κατασπαραχθεί θανασίμως υπό της δυτικής χριστιανικής εισβολής, η οποία μετημφιέσθη υπό το όνομα Δ' Σταυροφορία και η οποία εστέρησε το Βυζάντιον της παρουσίας ενός βυζαντινού αυτοκράτορος επί διάστημα πλέον του ημίσεως αιώνος (1204 – 1261 μ.Χ.).

Αν η Ανατολική Αυτοκρατορία δεν είχε πληγωθεί θανάσιμα και δεν είχε περιοριστεί στις διαστάσεις ενός μηδαμινού κράτους από την απληστία και την ωμότητα των δυτικών που αποκαλούσαν τους εαυτούς τους σταυροφόρους, ίσως να μην πατούσαν ποτέ οι Τούρκοι στην Ευρώπη.

Τα εσωτερικά αίτια που προκάλεσαν την πτώση της Βασιλεύουσας ήταν η διάσταση των κατοίκων από τις θεολογικές, ιδεολογικές και δυναστικές αντιθέσεις. Η ανομοιογένεια της κρατικής μηχανής από την είσοδο ξένων στο στράτευμα. Το διογκωμένο κοινωνικό πρόβλημα από τη σκανδαλώδη εύνοια προς τη μεγάλη ιδιοκτησία και τη σκληρή φορολογία. Όλα αυτά δημιούργησαν σοβαρές ρωγμές στην κρατική συνοχή.

Ως βασικό αίτιο μπορεί να θεωρηθεί και η έκπτωση των ηθών εκ μέρους κατ' αρχήν της αυτοκρατορικής αυλής, ήδη από την εποχή του Κωνσταντίνου Θ' Μονομάχου (11ος αι.), καθώς επίσης και η ολέθρια πολιτική που αυτός ακολούθησε αδειάζοντας τα ταμεία του κράτους σε διασκεδάσεις, εκμισθώνοντας τη φορολογία, εισάγοντας το θεσμό της εξαγοράς της θητείας και κατά συνέπεια αποδυναμώνοντας τα στρατεύματα των Θεμάτων και ενισχύοντας τους ξένους μισθοφόρους.

Πέρα όμως των αρνητικών αυτών αιτιών της πτώσεως υπάρχει και η θετική πλευρά. Όπως γράφει ο π. Γεώργιος Μεταλληνός, “η πτώση επενήργησε λυτρωτικά, γιατί κράτησε την πνευματική και πολιτιστική καθαρότητα του Γένους και την αυτοσυνειδησία του, κάτι που επιβεβαιώνεται από το ίδιο το ’21”.

Η σύγχρονη επιστημονική έρευνα, που διέλυσε προκαταλήψεις, πλάνες και συκοφαντίες, έδωσε στο Βυζάντιο τη θέση που του ανήκει στην ιστορία. Έτσι το Βυζάντιο:

1. Διεφύλαξε για χίλια ολόκληρα χρόνια την πνευματική κληρονομιά της αρχαιότητας.

2. Δημιούργησε δικό του πολιτισμό με δικιά του υπόσταση και δικές του αξίες.

3. Μετέδωσε την αρχαία κληρονομιά και το δικό του πολιτισμό στους γειτονικούς λαούς.

4. Από τον ε’ έως τον ιβ’ αι. ο βυζαντινός πολιτισμός απετέλεσε για τη χριστιανική Ευρώπη πρότυπο διοικήσεως, διπλωματίας, δημοσίων εσόδων, ηθών, πνευματικής καλλιέργειας και τέχνης.

5. Παρέλαβε τους Σλαύους από την βαρβαρότητα, τους εκχριστιάνισε και τους εισήγαγε στη ζωή και τα πεπρωμένα της Ευρώπης.

6. Ακόμη και στους Τούρκους έδωσε πολύτιμα στοιχεία από τον πολιτισμό του, ιδιαίτερα θεσμούς πολιτικούς και κανόνες δικαίου, δια μέσου των οποίων διαρθρώθηκαν σε κράτος οι πριν νομάδες.

7. Εναπέθεσε τους θησαυρούς του στα χέρια εξελισσομένων λαών της Δύσεως, δίνοντας τις γόνιμες απαρχές της Αναγεννήσεως και του δυτικού πολιτισμού.

Παρόλο, που **η άλωση της Κωνσταντινουπόλεως κατέκλυσε το μεγαλείο της Βυζαντινής αυτοκρατορίας**, για μας η Κωνσταντινούπολη δεν ξεχνιέται ποτέ, γιατί η Πόλη των Θρύλων και των ονείρων μας δεν είναι μία οποιαδήποτε πολιτεία. Είναι η μήτρα από την οποία εκπορεύεται το Γένος, η πρωτεύουσα του ελληνικού μεγαλοϊδεατισμού, η καθέδρα της πνευματικότητας, η ιερή κολυμβήθρα μέσα στην οποία αναβαπτίζεται η ελληνορθόδοξη συνείδηση. Έτσι κάθε ταξίδι στην επτάλοφη βασιλεύουσα είναι ιερή πορεία για το άναμμα του κεριού στο μεγαλύτερο κοιμητήρι του Γένους, όπου αναπαύονται όνειρα, ελπίδες, λαχτάρες αιώνων… Η Κωνσταντινούπολη, η οποία παρ’ όλες τις κοσμοϊστορικές μεταβολές διατηρεί ανεξίτηλες σφραγίδες ελληνικότητας είναι και θα παραμείνει η πλέον φωτεινή εστία ελληνικότητας, από την οποία θα εκπορεύονται στους αιώνες των

αιώνων η μοναδικότητα της Ορθοδοξίας και το έκπαγλο φως του ελληνισμού.

Δεν είναι δυνατόν Έλληνας Ορθόδοξος να επισκεφτεί την Κωνσταντινούπολη και να μην προσκυνήσει "τους τύπους των ήλων" της σταυρωμένης Εκκλησίας του Φαναρίου. Είναι σαν να επισκεφθεί τα Ιεροσόλυμα και να μην προσκυνήσει τους αγίους Τόπους. Βέβαια, αλλιώς φαντάζεται κανείς το Φανάρι πριν το επισκεφθεί και αλλιώς το εμφανίζει η σκληρή πραγματικότητα. Η άλλοτε συνοικία της ακμής και δυνάμεως του Ελληνισμού, όπου έζησαν οι εξέχουσες οικογένειες των Παλαιολόγων, Κομνηνών, Υψηλάντιδων, Καντακουζηνών, Μαυροκορδάτων, Λασκάρηδων και Σούτσων, σήμερα έχει μεταβληθεί σε έναν τουρκομαχαλά.

Εκεί, **στο κέντρο του Φαναρίου**, φορτωμένο με το βάρος της μακραίωνης ιστορικής του παρουσίας, δεσπόζει αγέρωχο το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Εκεί η κανδήλα του πάνσεπτου πατριαρχικού ναού παραμένει άσβεστη και τα δικηροτρίκηρα του Οικουμενικού Πατριάρχη είναι πάντα υψωμένα "δίκην σημαίας μη υποστελλομένης" για τον φωτισμό και την ευλογία "των εγγύς και των μακράν". Εκεί χτυπάει ακόμα η καρδιά του Γένους. Του Ελληνικού Γένους, που δεν έμαθε ποτέ να υποστέλλει τη σημασία της εθνικής του αυτοσυνειδησίας, αλλά να φυλάει τις εκάστοτε Θερμοπύλες των ιστορικών του πεπρωμένων. Αυτές τις Θερμοπύλες της Ορθοδοξίας και του Γένους φυλάνε εδώ και αιώνες οι ήρωες του Οικουμενικού Πατριαρχείου, οι οποίοι με πνευματική εγερσιμότητα και υψηλό αίσθημα ευθύνης σηκώνουν το σταυρό της ματωμένης ρωμιοσύνης.

Επικεφαλής τους ο ηγούμενος του Φαναρίου, ο Οικουμενικός Πατριάρχης, που σήμερα χάριτι Θεού είναι ο Βαρθολομαίος ο Α', ο 27ος διάδοχος του Πρωτόκλητου Ανδρέα.

Κορυφαία παγκόσμια προσωπικότητα ο σημερινός Οικουμενικός Πατριάρχης. Λαμπρός πνευματικός άνθρωπος, με δυνατή μνήμη, ακέραιο ήθος, διπλωματική ευστροφία, θαυμαστή γλωσσομάθεια, φιλακόλουθος, με εκκλησιαστικό ήθος και μεγάλο σεβασμό στην ορθόδοξη παράδοση. Τα σπάνια ηγετικά του προσόντα και η πολύτιμη πείρα του αποτελούν εγγύηση για την αναβάθμιση του πραγματικού ρόλου του Οικουμενικού Πατριαρχείου ως Ιδρύματος Διεθνούς Δικαίου, σε μία εποχή που η ορθοδοξία, μετά την πτώση των μαρξιστικών καθεστώτων, πήρε την θέση που της ανήκει στην ιστορία.

Όσοι επισκέπτονται την Πόλη και έχουν την εξαιρετική τιμή και ευλογία να γίνουν δεκτοί από τον Οικουμενικό Πατριάρχη στην αίθουσα του Θρόνου, γίνονται δέκτες των πατρικών νουθεσιών και ακούν αλήθειες για το παρόν και το μέλλον του Οικουμενικού Πατριαρχείου και το ρόλο της Ορθοδοξίας στο σύγχρονο κόσμο. Σε κάποια επίσκεψη μας εκεί, μας είχε πει: "… Αυτό είναι το Φανάρι. Πέραν των

προσώπων, τα οποία με τη χάρη του Θεού το διακονούν κατά καιρούς, είναι μία ιδέα, είναι ένας τόπος ιερός, είναι μία σχολή, είναι ένα σύμβολο, όχι μόνο για την Ορθοδοξία, αλλά και για το Γένος. Βέβαια, το Πατριαρχείο μας είναι Οικουμενικό, είναι υπερεθνικό, δεν ταυτίζεται μόνο με τον ελληνισμό. Αλλά είναι η Μήτηρ Εκκλησία πολλών Εκκλησιών. Είναι υπερεθνική Εκκλησία, γι' αυτό και χωράει στην αγκάλη της ορθόδοξους λαούς, ορθόδοξα τέκνα από διάφορες φυλές και διάφορα έθνη διαφόρων γλωσσών και παραδόσεων, τις οποίες γλώσσες και παραδόσεις, όπως γνωρίζουμε από την ιστορία, σέβεται και δεν προσπαθεί να εξελληνίσει κανέναν. Η Ορθοδοξία αφομοιώνει τις εθνικές ιδιαιτερότητες των λαών. Το Πατριαρχείο διακονεί τους λαούς με την εθνική τους ταυτότητα, με την γλώσσα τους, με τον πολιτισμό τους. Γνωρίζουμε όλοι από την ιστορία, συνεχίζει ο Οικουμενικός Πατριάρχης, ότι, όταν εκχρηστιάνισε το Οικουμενικό Πατριαρχείο τους Σλαύους, τους έδωσε και το κυριλλικό αλφάβητο για να καλλιεργήσει και προαγάγει τη γλώσσα και τον πολιτισμό τους. Και μάλιστα κατηγορήθηκε από τον Παπαρρηγόπουλο και ίσως και από άλλους ιστορικούς, γιατί, ενώ μπορούσε, δεν τους εξελλήνισε. Δεν υπήρχε λόγος να το κάνει.

Και σήμερα με τη χάρη του Θεού και με οικουμενική ακτινοβολία, το Φανάρι προσπαθεί να διοικεί ολόκληρη την Ορθοδοξία και διά της Ορθοδοξίας ολόκληρο το Χρηστιανισμό, για την ενότητα του οποίου αγωνίζεται και προωθεί τους διαφόρους θεολογικούς διαλόγους και το διάλογο της αγάπης…".

Μόνιμος καημός του Οικουμενικού Πατριάρχη η επαναλειτουργία της Θεολογικής Σχολής Χάλκης και η προτροπή του να μην εγκαταλείψουν την Κωνσταντινούπολη, σε πείσμα όλων εκείνων που εισηγούνται το αντίθετο. "… Διότι, εάν επρόκειτο να φύγουμε, τόνισε κάποτε ο Πατριάρχης, ούτε πατριαρχικό οίκο θα χτίζαμε, ούτε τις εκκλησίες μας θα επισκευάζαμε, αλλά θα τα αφήναμε όλα να ρημάξουν, όπως μας συμβουλεύουν μερικοί, οι οποίοι κρίνουν τα πράγματα προχείρως και επιπολαίως. Να εύχεσθε να έρθουν καλύτερες ημέρες. Να έχουμε λιγότερα προβλήματα απ' όσα είχαμε στο παρελθόν".

Καθώς εγκαταλείπει κανείς την επτάλογη βασιλεύουσα, νοιώθει να τον καταλαμβάνει θλίψη, πίκρα και έντονη μελαγχολική διάθεση. Θυμάται τη μακραίωνη ένδοξη ιστορία του βυζαντινού Ελληνισμού, την οποία συγκρίνει με τη σημερινή οδυνηρή πραγματικότητα. Αναπολεί την Πόλη των Θρύλων και των ελπίδων του Ελληνισμού, την Πόλη των Οικουμενικών Συνόδων, του Κωνσταντίνου, του Ιουστινιανού, των Ισαύρων, των Κομνηνών, των Παλαιολόγων.

Όλοι ρωτούν με ανησυχία για το μέλλον του Οικουμενικού Πατριαρχείου σ’ αυτή την Πόλη, αφού χρόνο με το χρόνο το ελληνορθόδοξο πλήρωμα συρρικνούται επικίνδυνα.

Στα μεγάλα όμως αυτά θέματα δεν έχει λόγο μόνο η ανθρώπινη λογική, γιατί την εκκλησία και την ιστορία διευθύνει και κατευθύνει ο Κύριος της ιστορίας και του κόσμου. Ο ενανθρωπήσας Λόγος του Θεού, ο οποίος για όλα τα πράγματα έχει τον τελικό λόγο. Το Πατριαρχείο πρέπει και θα παραμείνει στην Κωνσταντινούπολη. Το επιχείρημα της σταδιακής συρρικνώσεως του ελληνισμού της Πόλης δεν ευσταθεί, γιατί το ποίμνιο του Οικουμενικού Πατριαρχείου δεν είναι μόνον οι λίγοι χριστιανοί της Πόλης, αλλά τα εκατομμύρια των απανταχού της γης ορθοδόξων χριστιανών. Όπως έλεγε **ο αείμνηστος Οικουμενικός Πατριάρχης Αθηναγόρας ο Α’ “οι χριστιανοί μας είναι λίγοι και αμέτρητοι”**!

Πριν λίγα χρόνια ο σημερινός **Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος ο Α’** σε περισπούδαστη ομιλία του την Κυριακή της Ορθοδοξίας είχε διακηρύξει σε κάθε κατεύθυνση: “… ο πανίερος Οικουμενικός Θρόνος είναι αμετακίνητος εις τον αιώνα, ως θεοφύλακτος και θεοσκέπαστος και θεοφρούρητος. Ο δρόμος του είναι ανυποχώρητος. Το ιστορικόν και ηθικόν χρέος του τόσον βαρύ, ώστε να τον καθηλώνη εδώ, εις την πόλιν αυτήν, την οποίαν οριοθέτησαν οι άγγελοι, ύμνησαν οι λαοί και αι φυλαί, και εδόξασαν τα αίματα των μαρτύρων της. Εδώ, λοιπόν, θα εορτάζη πάντοτε την Κυριακήν της Ορθοδοξίας το Οικουμενικόν μας Πατριαρχείον, το οποίον είναι και θα παραμείνη η κεφαλή και η καρδιά της Ορθοδοξίας… Ο Οικουμενικός Πατριάρχης της Ορθοδοξίας θα μείνη εδώ “και μόνος και μετά πολλών”, δια να προεξάρχη της ιεράς συλλειτουργίας της Κυριακής της Ορθοδοξίας και να λιτανεύη τας Ιεράς Εικόνας εις τον αυλόγυρων του Πατριαρχείου του, δια να αισθητοποιήται η νίκη του πνεύματος της Ορθοδοξίας, αυτού του πνεύματος του ζωοποιού, το οποίον ενσυνειδήτως εβίωσε και αριστοτεχνικώς ηρμήνευσεν ο Θρόνος Του απ’ αρχής και μέχρι σήμερον”.

Μνήμονες της 29ης Μαΐου 1453 ας κρατήσουμε άσβεστη την κανδήλα του Γένους στους ήρωες και τους μάρτυρες της μεγάλης αυτής ημέρας. Δεν πρέπει όμως να μείνουμε μόνο στο μνημόσυνο και τον θρήνο, αλλά να συνδυάσουμε την επέτειο της Αλώσεως με το σεμνό γενέθλιο γιορτασμό του νέου Ελληνισμού. Μιας ιστορικής περιόδου που αποτελεί δικαίωση της θυσίας τους, απόδειξη της αρραγούς συνέχειας του βυζαντινού ελληνισμού και επιβεβαίωση της επιβιώσεως του έθνους και συνεχίσεως της ιστορικής του αποστολής.

Φωτογραφία αρχείου

Πηγή: Εταιρεία Βυζαντινών Σπουδών Νομού Πρεβέζης